

„Kas Jums yra vyriškumas?": turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų nuomonių palyginimas

Dovilė Grigienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
grigiene.dovile@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3300-5890>

Greta Guogaitė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
guogaite.greta@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3626-5687>

Said Dadašev

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
said.dadasev@gmail.com

Jurgita Rimkevičienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
jurgita.rimkeviciene@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4091-8214>

Paulius Skruibis

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
paulius@skruibis.lt
<https://orcid.org/0000-0001-9960-0193>

Danutė Gailienė

Vilniaus universitetas, Filosofijos fakultetas, Psichologijos institutas, Suicidologijos tyrimų centras
gailiened@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0663-8489>

Santrauka. Vyrų savižudybės neretai siejamos su vyriškumo normomis, kurios skatina tam tikrą savižudybės riziką didinantį elgesį. Tačiau mokslininkai taip pat svarsto, kad nagrinėjant vyriškumą svarbu vertinti ne tik vyriškumo stereotipus, bet ir atsižvelgti į asmenines subjektyvias nuomones apie tai, kas yra vyriškumas. Šio tyrimo tikslas yra atskleisti ir palyginti turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų subjektyvias nuomones apie vyriškumą. Apklausos metu 281 vyras atsakė į atvirą klausimą „Kas Jums yra vyriškumas?“. Atsakymai buvo analizuojami taikant turinio analizės metodą. Įvertinus tyrimo dalyvių mintis apie savižudybę, visa imtis buvo padalyta į dvi gru-

Received: 20/04/2022. **Accepted:** 02/08/2022.

Copyright © 2022 Dovilė Grigienė, Greta Guogaitė, Said Dadašev, Jurgita Rimkevičienė, Paulius Skruibis, Danutė Gailienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

pes: turinčius ir neturinčius minčių apie savižudybę. Šių dviejų grupių atsakymai į atvirą klausimą buvo palyginti pasitelkiant statistinius skaičiavimus. Paaiškėjo, kad turintys minčių apie savižudybę vyrai dažniau minėjo, kad jiems vyriškumas yra emocijų kontrolė, intelektualumas ir orientacija į sprendimus. Neturintys minčių apie savižudybę vyrai dažniau minėjo šeimą ir rūpinimąsi ja kaip svarbius vyriškumo aspektus. Rezultatai parodė, kad tam tikri vyriškumo aspektai gali būti susiję su didesne savižudybės rizika, tačiau tyrimas atskleidė ir tokią vyriškumo dalį, kuri gali būti atsparumo šaltinis.

Pagrindiniai žodžiai: vyrų savižudybės, vyriškumas, rizikos veiksniai, apsauginiai veiksniai.

“What do you Mean by Masculinity?”: Comparison of Answers of Men with and without Suicidal Thoughts

Summary. Male suicides are often associated with masculinity norms that encourage certain behaviours that increase the risk of suicide. For example, research shows that restricted emotionality, avoidance of seeking help and self-reliance are associated with higher suicide risk. However, these pre-formulated aspects of masculinity do not necessarily reflect men’s subjective opinions of what masculinity is to them. Researchers argue that it is important to consider personal views about what masculinity is, not only stereotypes about masculinity. The aim of this study is to reveal and compare the subjective opinions about the masculinity of men with and without suicidal ideation. 281 men answered the open-ended question during the survey: “What does masculinity mean to you?”. The answers were analyzed using a content analysis method. We transformed qualitative data into quantitative and compared them statistically between two groups: men with and without suicidal ideation. It turned out that men with suicidal thoughts were more likely to mention that masculinity is the control of emotions, intelligence, and decision-making. Men without suicidal thoughts were more likely to mention family and caring for it as essential aspects of masculinity. The results showed that certain aspects of masculinity might be related to higher risk for suicide, but the study also revealed the masculinity that might be a source of coping.

Keywords: male suicide, masculinity, risk factors, protective factors.

Įvadas

Nors savižudybių rodikliai Lietuvoje ir mažėja, vyrų savižudybių rodiklis išlieka vienas didžiausių pasaulyje. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO, 2021) duomenimis, 2019 m. vyrų savižudybių rodikliu Lietuvą lenkė tik Lesotas (Pietų Afrika), Gajana (Pietų Amerika) ir Kiribatis (Okeanija). Europoje 2019 m. Lietuvos vyrų savižudybių rodiklis buvo didžiausias – 45,4 atvejo 100 tūkst. gyventojų, nors yra ir kitų valstybių, kuriose šis rodiklis gana didelis, pavyzdžiui, Rusija (43,6), Ukraina (39,2), Baltarusija (36,7), Latvija (35,5) (PSO, 2021). Savižudybių statistikoje matome ir lyčių skirtumus: Lietuvoje 2019 m. vyrų nusižudė keturis kartus daugiau nei moterų. Ši tendencija, kai vyrų nusižudo gerokai daugiau negu moterų, pasireiškia daugelyje pasaulio šalių, tačiau būdingiausia Rytų Europos valstybėms (PSO, 2021).

Canetto (1997) teigia, kad Vakarų kultūroje savižudybė yra traktuojama kaip vyriškas poelgis, o „nepavykęs“ bandymas nusižudyti – moteriškas. Panašias išvadas pateikė ir Scourfield su kolegomis (2007), kurie nagrinėjo jaunų žmonių nuomones apie vyrų ir moterų savižudybes, taikydami grupės interviu (*focus grupės*) metodą. Tyrimo dalyviai vyrų savižudybes siejo su stiprybe, drąsa, garbe, impulsyvumu ir ryžtingumu, o moterų savižudybes – su nesėkmingais santykiais, manipuliacijomis ir kerštu, pagalbos šauksmu. Matyti, kad šios nuomonės atspindi ir paplitusias vyriškumo bei moteriškumo sampratas.

Mokslininkai iš įvairių pasaulio valstybių atranda, kad vyrų suicidinis elgesys yra susijęs su vyriškumu. Bandžusių žudyti ar nusižudžusių vyrų istorijose tyrėjai įžvelgia,

kad dėl nuostatų apie vyriškumą vyrai siekė nuslopinti kylančias emocijas ir nerodė vidinių išgyvenimų aplinkiniams, o tai sunkino pagalbos teikimo galimybes esant savižudybės rizikai (Cleary, 2012). Tyrėjai neretai pažymi, kad iki savižudybės ar bandymo nusižudyti žmonės būna susidūrę su įvairiais neigiamais gyvenimo įvykiais, o analizuojant vyrų atvejus galima įžvelgti, kad tie įvykiai galėjo būti išgyvenami kaip pavojus vyriškumo išlaikymui: suprastėjusi finansinė padėtis, pasikeitę lyčių vaidmenys šeimoje, nerimas dėl skyrybų su sutuoktine (Andoh-Arthur et al., 2018); negebėjimas aprūpinti šeimą finansiškai, seksualinės impotencijos ir vaisingumo problemos, savigarbos ir kitų pagarbos netektis (Khan et al., 2020); sunkumai atliekant kultūrinius vyro vaidmenis, sutrikdytas orumas ir socialinė padėtis bendruomenėje (Kizza et al., 2012). Be to, šiuolaikinėje visuomenėje „sėkmingo vyro“ įvaizdis gali būti toks svarbus, kad įvairios nesėkmės ir sunkumai gali ypač paveikti vyro pasitikėjimą savimi, kelti stresą, o kartu didinti savižudybės riziką (Jordan et al., 2012).

Savižudybė pati savaime gali būti bandymas atkurti vyriškumą, nes šis poelgis suprantamas kaip kontrolės atgavimas, galios ir drąsos demonstravimas (Meissner et al., 2016). Pavyzdžiui, Rasmussen su kolegomis (2018), atlikę nusižudžiusių jaunų vyrų atvejų analizę, apibendrina, kad daugumoje nagrinėtų istorijų vyrai prieš pat savižudybę aplinkiniams demonstravo, kad viskas yra gerai, slėpė savo išgyvenimus, taip pat savo atsisveikinimo rašteluose nurodė, kad dėl visko kaltina tik save. Autoriai interpretuoja, kad tokiu elgesiu jie neleido sau būti silpniems kitų akivaizdoje ir pats savižudybės aktas buvo pateikiamas kaip herojiškas, taigi atimdami sau gyvybę jie išliko vyriški.

Tačiau galime rasti tyrimų, kurių rezultatai rodo, kad vyriškumas gali ir mažinti savižudybės riziką. Pavyzdžiui, Oliffe ir kt. (2012) atrado, kad depresiškus vyrus šeimos maitintojo vaidmuo stabdė artėti prie bandymo nusižudyti ir skatino kreiptis pagalbos. Tyrimas Švedijoje parodė, kad vyrai, kurie užsiima vyrišku laisvalaikiu (pavyzdžiui, sportu, medžiokle, žvejyba) ar vyriškomis darbinėmis veiklomis (pavyzdžiui, miškininkyste, mechanika), rečiau miršta dėl savižudybės (Månsdotter et al., 2009). Kiti tyrimai taip pat byloja, kad stipresnis vyriškas tapatumas ir pasitikėjimas savo vyriškumu (Grigienė et al., 2022) bei labiau išreikšti vyriški bruožai yra susiję su mažesne savižudybės rizika (Hunt et al., 2006). Vis dėlto tame pačiame Hunt ir kt. (2006) tyrime vyresni vyrai, kurių nuostatos dėl lyčių vaidmenų labiau tradicinės, pasižymėjo didesne savižudybės rizika. Taigi galime matyti, kad vyriškumas gali būti susijęs tiek su didesne, tiek su mažesne savižudybės rizika, be to, ši sąsaja gali priklausyti ir nuo to, kaip vyriškumą apibrėžiame, t. y. ką laikome vyriškumu. Connell (2005), aprašęs įvairius požiūrius į vyriškumą, pateikia išvadą, kad nėra vienos vyriškumo teorijos, nes to pasiekti tiesiog neįmanoma. Taigi nėra ir vienos universalios vyriškumo sąvokos, tačiau vyraujančios skirtingos sampratos teikia tam tikras vyriškumo koncepcijas. Vyriškumas gali būti analizuojamas kaip bruožas, kai tam tikri psichologiniai ir (ar) biologiniai ypatumai laikomi vyriškais; kaip socialiai sukonstruotas vyro ar vyro vaidmens idealas, tada vertinami žmonių įsitikinimai dėl to, kokiomis vertybėmis, bruožais ir elgesiu turi pasižymėti vyrai; kaip asmeninis patyrimas, t. y. kaip vyras išreiškia vyriškumo standartus, su kokiais vidiniais konfliktais ir stresu, susijusiais su vyriškumu, susiduria (Thomson & Pleck, 1995).

Žvelgiant į šią perspektyvų įvairovę darosi aišku, kad vyriškumas yra labai plati sąvoka. Čia kyla per didelių apibendrinimų rizika, nes bet koks konstatavimas apie vyriškumo reikšmę nenusako konkretaus vyriškumo aspekto arba, paprastai tariant, kyla klausimas: kai sakote „vyriškumas“, ką turite omenyje? Tai gali būti ir asmenybės bruožai, ir nuostatos dėl vyriškumo, o galbūt tai yra kiek vyras jaučiasi atitinkantis savo vyriškumo standartus. Vyriškumo normų ir psichikos sveikatos sąsajų metaanalizė parodė, kad ne visos vyriškumo dimensijos turi ryšį su prastesne psichikos sveikata, todėl svarbu konkretinti ir siaurinti nagrinėjamą vyriškumo aspektą (Wong et al., 2017).

Paprastai moksliniuose tyrimuose šis konkretinimas įvyksta, kai pasirenkamas tam tikras klausimynas, kuris matuoja tam tikrą apibrėžtą teorinį konstruklą. Pavyzdžiui, plačiai paplitusi Lyčių vaidmenų konflikto skalė (angl. *Gender Role Conflict Scale*) matuoja keturias dimensijas, kurios atspindi problemas, kylančias dėl stereotipinio vyriškumo: 1) sėkmės, galios ir konkuravimo problemos; 2) suvaržytas emocionalumas; 3) suvaržytas artimumas santykiuose su kitais vyrais; 4) sunkumai suderinti darbą ir šeimos poreikius (O'Neil, 2013). Vis dėlto klausimo ar teiginio apie vyriškumą suformulavimui būtina turėti tam tikrą požiūrio tašką arba išankstinį įsivaizdavimą, kas yra vyriškumas (Connell, 2005). Dėl to didžioji dalis skalių ir yra grindžiamos tam tikromis vyriškumo sampratomis, kurios jau iš anksto sufleruoja, kas yra vyriškumas ir kokias problemas jis gali sukelti.

Tokie tyrimai vis dėlto pateikė tam tikrų atsakymų apie tai, kurie vyriškumo aspektai yra labiausiai susiję su savižudybėmis. Vyriškumo normos, tokios kaip smurtas (King et al., 2020), savikliova (Pirkis et al., 2017; Coleman, 2015; King et al., 2020), suvaržytas emocionalumas (Galligan et al., 2010), yra susijusios su didesne savižudybės rizika, tačiau kai kurie tyrimai atranda, kad didesnis polinkis konkuruoti ir siekti sėkmės gali būti nuo savižudybės apsaugantis veiksnys (Galligan et al., 2010). Analizuojant skirtingas vyriškumo dimensijas galima matyti, kad tik kai kurie vyriškumo aspektai yra susiję būtent su savižudybėmis.

Tyrimų, kur būtų iš anksto suformuotas apibrėžimas, kas yra vyriškumas, ribotumas yra tai, kad įvertinamos tik tos dimensijos, kurias apibrėžimas apima. Tačiau žmogus gali turėti labai įvairią subjektyvią nuomonę, kas yra vyriškumas ir ką jam asmeniškai tai reiškia. Dėl to įvardijimas, kas yra vyriškumas, gali būti formuojamas iš žmonių nuomonių ar patyrimų, nepateikiant tyrimo dalyviams išankstinių stereotipinių vyriškumo sampratų (Hoffman et al., 2000). Toks priėjimas prie vyriškumo supratimo leidžia ne tik geriau suprasti patį reiškinių, bet ir konkretinti bei siaurinti šią sąvoką remiantis tyrimo dalyvių nuomonėmis, o ne tyrėjo pasirinktais apibrėžimais.

Tokių tyrimų, kurie nagrinėtų savižudybių ir vyriškumo ryšį be išankstinių vyriškumo apibrėžimų, yra išties mažai. Lietuvoje atlikti vyriškumo tyrimai taip pat remiasi tokiais metodais, pagal kuriuos respondentams pateikiami iš anksto suformuluoti vyriškumo standartai (Kublickienė, 2003). Kiti tyrimai, kuriuose taikomi kokybiniai metodai iš anksto nesuformulavus vyriškumo apibrėžimų, vyriškumą nagrinėjo konkrečiuose kontekstuose, pavyzdžiui, tėvystės (Šumskaitė, 2014), bedarbystės (Tereškinas, 2014). Lietuvoje vyriškumo tema būtent savižudybių kontekste dar nėra analizuota, nors šios srities tyrimai yra aktualūs dėl ypač didelių vyrų savižudybių rodiklių.

Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas yra įvertinti suicidiškumo sąsajas su vyriškumu, kuris suprantamas kaip subjektyvi nuomonė, iš anksto nepateikiant teorinių vyriškumo apibrėžimų. Tokiu būdu vyriškumo samprata bus formuojama iš duomenų, t. y. Lietuvos vyrų atsakymų apie tai, kas jiems asmeniškai yra vyriškumas. Taigi šiam tyrimo tikslui pasiekti keliami du uždaviniai: atskleisti vyriškumo sampratą, vyraujančią tarp Lietuvos vyrų, ir įvertinti, kurie šios sampratos aspektai skiriasi tarp turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų.

Metodai

Tyrimo eiga

Duomenys buvo surinkti apklausos būdu, kuri vyko ir internetu, pasitelkiant specializuotą apklausų platformą, ir pateikiant popierines anketas tyrimo dalyviams. Šiame straipsnyje pristatoma 281 vyro, iš kurių 249 (88,6 %) anketą užpildė internetu, o 32 (11,4 %) – popierinę anketą, imties analizė. Duomenys buvo renkami šiais dviem būdais tam, kad būtų pasiekti įvairių amžiaus grupių žmonės ne tik iš miestų, bet ir iš kaimo vietovių.

Kvietimas dalyvauti tyrime su nuoroda į anketą buvo platinamas socialiniuose tinkluose ir siunčiant elektroninius laiškus įvairioms įstaigoms: viešosioms bibliotekoms, savivaldybių kultūros centrams ir seniūnijoms, įvairioms asociacijoms. Dalis tyrimo dalyvių buvo pasiekti kontaktiniu būdu miestelių viešosiose bibliotekose, kultūros centruose ir įvairiose darbovietėse ir kviečiami užpildyti popierinę tyrimo anketą. Duomenis rinko projekto tyrėjų komanda ir apmokyti psichologijos studentai – bakalaurai ir magistrai.

Vilniaus universiteto Psichologinių tyrimų etikos komitetas suteikė leidimą atlikti tyrimą (leidimas Nr. 47, 2020-06-15). Duomenys buvo renkami nuo 2020-06-17 iki 2021-04-12.

Dalyviai

Šiame straipsnyje pristatoma platesnio mokslinio tyrimo rezultatų dalis. Tyrimo dalyvių atrankai buvo pritaikytas kvotinės imties sudarymo metodas. Atsižvelgdami į 2020 m. populiacijos sandarą, kurią pateikia Lietuvos statistikos departamentas, išskyrėme kvotas pagal tris kriterijus: lytis, amžiaus grupė ir gyvenamoji vieta (miestas ir kaimas). Duomenų rinkimas buvo užbaigtas, kai surinkome tam tikrą tyrimo dalyvių skaičių iš kiekvienos kvotos. Vis dėlto moterys ir jauni žmonės iš miestų apklausoje buvo aktyvesni, dėl to šių grupių tyrimo dalyvių kiekis yra didesnis, nei numatyta pagal populiacijos sandarą.

Iš viso tyrime dalyvavo 567 vyrai ir 1 270 moterų, tačiau šioje analizėje nagrinėjama tik vyrų imtis. Iš visų tyrime dalyvavusių vyrų 281 atsakė į anketoje pateiktą atvirą klausimą, kurio analizės rezultatai ir yra pristatomi šiame straipsnyje. Siekdami geriau suprasti, ar tyrimo dalyvių, atsakiusių į atvirą klausimą, savižudybės rizika ir demografinės charakteristikos skiriasi nuo bendros tyrimo imties, atlikome atsakiusių ir neatsakiusių į atvirą klausimą lyginamąją analizę. Atsakiusių ir neatsakiusių grupės statistiškai reikšmingai nesiskiria pagal savižudybės riziką ($\chi^2 = 2,71$, $df = 1$, $p = 0,123$), amžių ($t = -0,80$,

$df = 547, p = 0,420$), išsilavinimą ($\chi^2 = 2,50, df = 7, p = 0,927$), šeiminę padėtį ($\chi^2 = 3,01, df = 3, p = 0,383$), tačiau skiriasi pagal gyvenamąją vietą ($\chi^2 = 15,90, df = 2, p < 0,001$). Atsakiusiųjų į atvirą klausimą didesnė dalis yra iš didmiesčio, o neatsakiusiųjų – iš miesto, tačiau tyrimo dalyvių, gyvenančių kaime, proporcijos nesiskiria.

Tyrimo dalyvių amžius svyruoja nuo 19 iki 92 metų ($M = 42,95; SD = 17,85$). Pagal Savižudiškų minčių intensyvumo skalės įverčius, 67 (23,8 %) vyrai turėjo minčių apie savižudybę, o 214 (76,2 %) vyrų neturėjo minčių apie savižudybę. Detalesnės šių grupių demografinės charakteristikos pateikiamos 1-oje lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių demografinės charakteristikos

	Turintys minčių apie savižudybę $n = 67$ (23,8 %)	Neturintys minčių apie savižudybę $n = 214$ (76,2 %)
Gyvenamoji vieta		
Didmiestis	40 (59,7 %)	98 (45,8 %)
Miestas	13 (19,4 %)	53 (24,8 %)
Miestelis / kaimas	14 (20,9 %)	63 (29,4 %)
Šeiminė padėtis		
Nevedęs	39 (58,2 %)	71 (33,2 %)
Vedęs	19 (28,4 %)	127 (59,3 %)
Išsiskyres	8 (11,9 %)	13 (6,1 %)
Našlys	1 (1,5 %)	3 (1,4 %)
Išsilavinimas		
Pradinis	0 (0 %)	2 (0,9 %)
Pagrindinis	2 (3,0 %)	7 (3,3 %)
Vidurinis	25 (37,3 %)	30 (14,0 %)
Profesinis	1 (1,5 %)	23 (10,7 %)
Aukštesnysis	6 (9,0 %)	15 (7,0 %)
Aukštasis koleginis	2 (3,0 %)	23 (10,7 %)
Aukštasis universitetinis	30 (44,8 %)	113 (52,8 %)
Darbo statusas		
Dirba	31 (46,3 %)	137 (64,0 %)
Bedarbis	7 (10,4 %)	9 (4,2 %)
Studijuoja / mokosi	24 (35,8 %)	31 (14,5 %)
Pensijoje	4 (6,0 %)	31 (14,5 %)
Remiamas valstybės	0 (0 %)	2 (0,9 %)
Kita	1 (1,5 %)	4 (1,9 %)

Įvertinimo būdai

Tyrimo anketoje buvo pateikta *Hoffmano vyriškumo / moteriškumo skalė* (angl. *Hoffman Gender Scale*, Hoffman et al., 2000), kuri matuoja teorinį konstrukta – pasitikėjimą savo vyriškumu / moteriškumu. Pagal autorių nurodymus, šalia skalės pateikiamas atviras klausimas „Kas Jums yra vyriškumas?“ (vyrams) ir „Kas Jums yra moteriškumas?“ (moterims). Šiame straipsnyje pristatomi vyrų atsakymų į šį vieną atvirą klausimą analizės rezultatai.

Mintys apie savižudybę buvo įvertintos naudojant *Suicidinių minčių intensyvumo skalę* (angl. *Suicidal Ideation Attribution Scale (SIDAS)*, van Spijker et al., 2014). Ši skalė susideda iš penkių klausimų apie: minčių apie savižudybę dažnumą, gebėjimą jas kontroliuoti, ketinimo nusižudyti lygį, minčių keliamo streso ir kasdienio gyvenimo sutrikdymo lygį. Skalės autoriai nurodo, kad bent vienas teigiamas respondento pateiktas atsakymas reiškia, jog savižudybės rizika egzistuoja (van Spijker et al., 2014). Dėl to visa imtis gali būti skirstoma į dvi grupes: neturintys minčių apie savižudybę (tyrimo dalyviai, surinkę 0 balų) ir turintys minčių apie savižudybę (tyrimo dalyviai, surinkę 1 ir daugiau balų). Skalės autorių nurodomas vidinis suderinamumas: Kronbacho alfa = 0,91 (van Spijker et al., 2014), Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis, šis rodiklis taip pat didelis: 0,90 (Gelezelyte et al., 2021). Šiame tyrime skalės vidinis suderinamumas 0,94.

Duomenų analizė

Siekiant įvykdyti iškeltus tyrimo uždavinius, buvo taikomas mišrus kiekybinis ir kokybinis tyrimo dizainas, pasitelkiant integruotą transformatyviąją strategiją, pagal kurią kokybiniai duomenys transformuojami į kiekybinius, taigi galimi ir statistiniai skaičiavimai (Creswell, 2009).

Kokybinių duomenų analizė. Ši analizė atlikta taikant turinio analizės metodą remiantis Elo ir Kyngäs (2008). Turinio analizės metodas leidžia sistemškai apibūdinti tiriamą fenomeną – išskirti analizės vienetus ir juos grupuoti į kategorijas. Šiame tyrime siekta atlikti indukcinę turinio analizę, kai kategorijos yra generuojamos iš duomenų, o ne teorines žinias bandant pritaikyti duomenims (Elo & Kyngäs, 2008).

Visus kokybinės analizės etapus atliko antroji straipsnio autorė G. G. Pirmoji autorė D. G. peržiūrėjo atliktą pirmo ir antro etapų analizę ir įvertino išskirtus analizės vienetus bei sukurtus kategorijų pavadinimus. Taip buvo siekiama padidinti duomenų analizės patikimumą. Autorės diskutuodamos sutarė dėl galutinių analizės vienetų ir kategorijų įvardijimų.

Išskirtos kategorijos buvo transformuotos į kiekybinius duomenis prie kiekvieno tyrimo dalyvio nurodant 1, jei tam tikra kategorija jo pateiktam atsakymui būdinga, ir 0 – jei nebūdinga.

Kiekybinių duomenų analizė. Kiekybiniai duomenys buvo analizuojami su *IBM SPSS Statistics* programiniu paketu, 26 versija. Kiekvienos kategorijos pasireiškimo proporcijos dviejose grupėse (tarp turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų) buvo palygintos taikant *chi kvadrato* (χ^2) kriterijų. Field (2018) nurodo, kad χ^2 kriterijus yra tinkamas tai-

kyti, jeigu kiekviename elemente numatomas skaičius yra didesnis nei 5, todėl kategorijų, kurios neatitinka šios sąlygos, analizei taikytas Fišerio tikslusis kriterijus.

Tyrimo rezultatai

Vyrų nuomonės, kas yra vyriškumas: turinio analizės rezultatai

Išanalizavus duomenis išskirtos 27 kategorijos, kurios suskirstytos į 8 grupes. Visos kategorijos ir jų minėjimo dažnumo palyginimas tarp turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų pateiktas 2-oje lentelėje. Išsamiau apibūdinsime penkias kategorijų grupes, nes dėl vietos stokos nėra įmanoma visiškai pristatyti visų rezultatų.

1. Santykis su emocijomis: vyriškumas yra ne tik emocijų kontrolė, bet ir jų patyrimas (n = 30, 10,7 %).

Emocijų kontrolė (n = 21, 7,5 %). Nusakdami vyriškumą tyrimo dalyviai kaip svarbią jo dalį minėjo gebėjimą kontroliuoti emocijas: „*Suvaldytas emocingumas, nerimas, nuotaikų svyravimas*“, kai kurie nusakė neekspresyvią emocijų raišką pabrėždami ramumą, santūrumą, šaltumą. Tyrimo dalyvių atsakymuose emocijų kontrolė taip pat minima siejant ją su mąstymu, teikiant pirmenybę protui: „*Vadovautis daugiau protu, nei jausmais <...>*“, ar minint šaltą protą ir emocijų valdymą, kai priimami sprendimai ar sprendžiamos problemos: „*Labiau sieju <...> gal šiek tiek su polinkiu spręsti šalta galva problemas.*“ Galiausiai dalis vyrų iškėlė aspektus, susijusius su emocijų neigimu: „*Per daug nesiskusti, neverkšlenti <...>*.“

Emocijų patyrimas (n = 10, 3,6 %). Emocijų patyrimo kategorijoje minimi konkrečių jausmų išgyvenimai – mokėjimas džiaugtis, būti švelniam ir mylėti. Keli tyrimo dalyviai minėjo emocinį jautrumą kaip vyriškumo dalį. Vienas tyrimo dalyvis paminėjo ir gebėjimą valdyti emocijas, ir leidimą sau jausti, kaip svarbias vyriškumo dalis: „*Gebėjimas racionaliai mąstyti, priimti sprendimus be emocijų, tačiau leisti sau tai išjausti vėliau.*“

2. Vyriškumo samprata per santykį su kitu: šeima, paramos teikėjo ir gelbėtojo vaidmuo bei kitų vyrų svarba (n = 86, 30,6 %).

Gelbėtojo vaidmuo (n = 50, 17,8 %). Gelbėtojo vaidmens kategorija nusakoma buvimu dėl kitų: pagalba ir rūpestis kitais bei kitų saugojimas ir gynimas. Toks elgesys dalies tyrimo dalyvių buvo sukonkretintas – akcentuojamas atidumas silpnesniam teikiant jam pagalbą ir rūpinantis juo: „*Gebėjimas pastovėti už silpnesnį*“, „*Vyriškumas – savo galių (protinių, emocinių, fizinių, profesinių) dalį skirti tiems, kas jaučia jų trūkumą*“. Tyrimo dalyviai taip pat minėjo herojiškas gelbėtojo vaidmens tendencijas – aukojimąsi, gerų tikslų siekimą ir reagavimą į neteisybę.

Šeimos turėjimas ir jos aprūpinimas (n = 36, 12,8 %). Didžioji dalis vyrų, kurie šeimą siejo su vyriškumu, išryškino savo aktyvų vaidmenį šeimos atžvilgiu ir vardijo tokius aspektus kaip šeimos saugojimas ir aprūpinimas („*Gebėjimas aprūpinti savo šeimą ir artimuosius pasitelkus savo jėgą*“), rūpinimasis šeima ir jos emocinis palaikymas („*Gebėjimas rūpintis šeimos emocijomis ir finansine gerove. Sugebėjimas atnešti ramybės ir pozityvumo šeimai, artimiesiems ir draugams*“). Taip pat buvo minimi įsipareigojimų šeimai atlikimas ir bendravimas su šeima.

Kalbėdami apie vyriškumą, dalis tyrimo dalyvių apskritai minėjo šeimą ar mąstymą apie šeimos kūrimą bei tėvystę kaip vyriškumo dalį: „*Vyriškumas, parodo, kiek vyras yra subrendęs ir mąsto apie šeimyninį gyvenimą <...>*.“ Vyriškumą tyrimo dalyviai siejo ir su galios pozicija šeimoje – buvimu šeimos galva, bet taip pat ir pagarba šeimai.

Gebėjimas suteikti kitiems emocinę paramą ($n = 10, 3,6\%$). Nusakydami santykį su kitais tyrimo dalyviai taip pat minėjo sugebėjimus atliepti kito žmogaus emocijas. Emocinės paramos teikimas buvo nusakomas tokiais aspektais kaip gebėjimas psichologiškai palaikyti kitus: „*<...> stipri asmenybė, galinti suteikti užuovėją silpnesniems tiek šeimos narėm, tiek draugų, pažįstamų ratui, tiek fiziškai, tiek psichologiškai*“, ir minint tokius gebėjimus kaip dėmesingumas, empatija, supratingumas, mokėjimas užjausti ir išklausti.

Ryšys su kitais vyrais per bendrumo jausmą, veiklas, daiktus ($n = 5, 1,8\%$). Ryšio su kitais vyrais kategorija apibūdinama buvimu vyrų grupės dalimi ir bendrumo jausmo patyrimu: „*<...> vyriškumas labiausiai išgyvenamas, kai esi kitų vyrų grupės dalis ir jauti bendrumo jausmą (draugystę) su jais. Ir kai gali padėti ir suprasti vienas kitą svarbiose gyvenimo temose, bet ir ne tik*.“ Ryšys su kitais vyrais taip pat buvo nusakomas akcentuojant vyriškumą, t. y. vardijant vyriškus užsiėmimus, darbus, pomėgius, daiktus.

3. Vertybės, siejamos su vyriškumu ($n = 71, 25,3\%$).

Atsakomybė ($n = 32, 11,4\%$). Atsakomybės kategoriją sudarė atsakymai, kuriuose minimi žodžiai „atsakomybė“, „atsakomybės prisiėmimas“ ir „atsakingumas“. Kai kurie tyrimo dalyviai nurodė atsakomybę darbo, santykių srityse: „*Jausti atsakomybę bendraujant, dirbant, sprendžiant iškilusias problemas, ypač bendraujant su moterimis*.“ Dalis taip pat nusakė atsakomybės kryptį – už save ar už kitus: „*būti atsakingu už savo žodžius ir veiksmus <...>*“, „*Vyriškumas yra <...> atsakomybė už savo šeimą*“.

Pagarba kitiems ($n = 22, 7,8\%$). Pagarbos kitiems kategoriją sudarė tiesioginis pagarbos kitiems minėjimas, taip pat buvimo lygiam, tolerancijos ir žmogiškumo akcentavimas. Kai kurie tyrimo dalyviai kaip pagarbos dėmenį minėjo džentelmeniškumą: „*[d]žentelmeniškas santykis su abiem lytim*.“ Pagarba kitiems buvo nusakoma ir mandagumu bei bendravimo kultūra.

Kitos vertybinės nuostatos ($n = 27, 9,6\%$). Dalis tyrimo dalyvių minimų vertybių apėmė skirtingas vertybines pozicijas, todėl buvo priskirtos *kitų vertybinių nuostatų* kategorijai, kurią sudarė tokios savybės ir nuostatos kaip patikimumas, žodžio laikymasis, pastovumas, stabilumas, sąžiningumas, teisingumas, garbingumas, ištikimybė, dorumas, tiesos sakymas, veiklumas, dosnumas, gerumas, taikingumas, nesavanaudiškumas.

4. Vyriškumą nusakantys santykio su savimi aspektai ($n = 55, 19,6\%$).

Pasitikėjimas savimi ir tuo, kas esi ($n = 28, 10,0\%$). Pasitikėjimo savimi kategorija nusakoma pasitikėjimu arba užtikrintumu savimi ir savo veiksmais. Kai kurie tyrimo dalyviai pasitikėjimo savimi svarbą atskleidė siedami vyriškumą su buvimu savimi: „*Vyriškumas man yra buvimas savimi. Buvimas vyru. Tai nereiškia, kad turiu atitikti specifinius kriterijus, o tiesiog būti savimi*“, ir užtikrintumu tuo, kas esi: „*Visiškas, neapologetiškas užtikrintumas kas tu toks esi kaip žmogus ir kodėl toks esi*.“

Dideli reikalavimai sau ($n = 16, 5,7\%$). Didelių reikalavimų sau kategorijai priskyrėme pasisakymus, kuriuose nurodomus reikalavimus interpretuojame kaip susijusius

su tobulybės siekiu. Iš vienos pusės, tai aspektai, nurodantys trūkumų neturėjimą ir tam tikrą visagalybę: būti be kompleksų, nekalbėti kvailai, sugebėti viską, būti talentingam, turėti idealo savybių, visada rasti išeitį, gebėti pamatuoti riziką, užtikrintai reaguoti streso sąlygomis, būti geros fizinės sveikatos, būti pavyzdžiu ir autoritetu, nuolat bandyti įveikti save: „*Stoiškumas, periodiškas bandymas save įveikti (Übermensch), pergalių akumuliavimas, savikontrolė, pasiaukojimas, atsakomybės prisiėmimas.*“ Iš kitos pusės, dideli reikalavimai sau nurodė tam tikrą nuolankumo poziciją ir buvo atskleisti per gebėjimą pripažinti klaidas, savikritiškumą, pranašumo nedemonstravimą.

Savigarba, savivertė ir savirealizacija ($n = 14, 5,0\%$). Savigarbos, savivertės ir savirealizacijos kategorija nusakoma rūpinimusi savimi, pagarba sau ir orumu. Su savigarba ir savęs vertinimu, kaip vyriškumo dalimi, taip pat buvo siejamas mokėjimas džiaugtis savimi ir savęs pažinimas. Savirealizacija vyriškumo kontekste buvo nusakoma siekiu tobulėti, savęs pratęsimu („*<...> savęs pratęsimas darbuose ir vaikuose <...>*“), siekiu išmokyti kažko naujo ir savirealizacijos įvardijimu.

5. *Vyriška laikysena yra tikslų siekimas, stoiškumas, sprendimų priėmimas ir galia* ($n = 85, 30,2\%$).

Stoišką laikyseną nusakančios savybės ir pozicijos ($n = 38, 13,5\%$). Stoišką laikyseną nusakančių savybių ir pozicijų kategorija apibūdinama išsvermingą laikyseną nurodančiais aspektais, kaip antai drąsa, išvermė, valia, stoiškumas, atsparumas, kantrybė. Vyriškumo siejimas su stoiška laikysena taip pat apibūdinamas per vidinį asmenybės tvirtumą, įvardijant psichologinį tvirtumą, emocinę stiprybę, stiprybę silpnomis akimirkomis ir stiprią asmenybę. Į stoiškumo laikysenos sampratą taip pat įtraukėme su drausme susijusius aspektus: savikontrolę, griežtumą, struktūrą, tvarką.

Intelektualumas ir orientacija į sprendimus ($n = 26, 9,3\%$). Vyriškumo siejimas su intelektualumu nusakomas, akcentuojant protą, išmintį ir logiką. Vyriškumas taip pat apibūdinamas iškeliant mąstymo racionalumą ir kritiškumą, objektyvų ir realistišką požiūrį į situacijas. Kai kurie tyrimo dalyviai vyriškumą siejo su tokiais intelektinių pajėgumų reikalaujančiais aspektais kaip sprendimų priėmimas ir problemų sprendimas. Dorojimasis su problemomis buvo minimas kaip atsakomybė, kuri apima ne tik savo, bet ir kitų gyvenimus („*galinčiu spręsti kitų problemas*“). Sprendimų priėmimas kai kurių vyrų buvo minimas kaip būtinybė („*Turiu priimti visus sprendimus*“) ir siejamas su tvirtumu sprendžiant („*<...> teisingų sprendimų priėmimas be abejonių*“).

Orientacija į tikslo siekimą ($n = 17, 6,0\%$). Orientacijos į tikslo siekimą kategorijai priskirti tokie vyriškumo aspektai kaip tikslų siekimas ir ambicijos: „*Iniciatyva gyvenime, noras nuveikti kažką teigiamo ir siekti to, ką sau užsibrėžei.*“ Orientaciją į tikslo siekimą taip pat nurodė tam tikri įrodymai, kaip pergalės ir pasiekimai: „*Tai energija, varomoji jėga, verčianti veikti ir jaustis reikšmingam dėl asmeniškai pasiektų veiklos rezultatų <...>.*“

Galios pozicija kitų ir situacijos atžvilgiu ($n = 13, 4,6\%$). Galios pozicijos kitų ir situacijos atžvilgiu kategorija nusakoma galios ar dominavimo įvardijimu: „*<...> turinčiu įvairiapusę galią visose situacijose, kaip karys arba vadas.*“ Dalis tyrimo dalyvių galios poziciją siejo su vyriškumu minėdami gebėjimą vadovauti ar valdyti situaciją, norą varžy-

tis, išdidumą ir galios įrodymus – pažintis ir įtaką. Vienas tyrimo dalyvis galią akcentavo pasitelkęs santykį tarp lyčių ir siejo vyriškumą su stipriąja lytimi.

Asmeninės pozicijos apgynimas ($n = 8, 2,8 \%$). Asmeninės pozicijos apgynimo kategoriją sudaro tokie aspektai kaip nuomonės raiška ir gynimas: „*Nebijoti pasakyti kitiems savo nuomonę* <...>“ bei „*pastovėjimas*“ už save.

Gebėjimas prisitaikyti ($n = 3, 1,1 \%$). Nors tvirtos, pranašumo pozicijos siejimas su vyriškumu buvo būdingas gana didelei daliai tyrimo dalyvių, keli atsakiusieji nurodė ir gebėjimą prisitaikyti, kaip svarbią vyriškumo dalį: „*Savo resursų tikslinis panaudojimas priklausomai nuo aplinkos situacijos.*“

Turinčiųjų ir neturinčiųjų minčių apie savižudybę grupių palyginimas

Kiekvienas tyrimo dalyvis savo atsakyme pateikė nuo 1 iki 8 kategorijų: 134 (47,7 %) vyrai pateikė vieną kategoriją, 69 (24,6 %) – dvi kategorijas, 39 (13,9 %) – tris, 21 (7,5 %) – keturias, 12 (4,3 %) – penkias, 3 (1,1 %) – šešias, 2 (0,7 %) – septynias, 1 (0,4 %) – vieną kategoriją. Palyginus turinčiųjų ir neturinčiųjų minčių apie savižudybę grupes pagal pateikiamų temų kiekį, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta ($U = 7856, p = 0,205$), vadinasi, abi grupės pateikia panašų kategorijų kiekį.

Turinčiųjų ir neturinčiųjų minčių apie savižudybę grupės skyrėsi trimis kategorijomis, apibūdinančiomis vyriškumą (2-a lentelė). Turintiesiems minčių apie savižudybę vyrams buvo labiau būdinga vyriškumą sieti su emocijų kontrole ($\chi^2 = 5,72, df = 1, p = 0,017$, turinčiųjų minčių grupėje 14,9 %, neturinčiųjų – 5,1 %) bei intelektualumu ir orientacija į sprendimus ($\chi^2 = 4,32, df = 1, p = 0,038$, turinčiųjų minčių grupėje 16,4 %, neturinčiųjų – 7,0 %). Neturintiems minčių apie savižudybę vyrams buvo labiau būdinga vyriškumą sieti su šeimos turėjimu ir aprūpinimu ($\chi^2 = 6,49, df = 1, p = 0,011$, neturinčiųjų minčių grupėje 15,9 %, turinčiųjų – 3,0 %).

2 lentelė

Vyriškumą nusakančios kategorijos ir jų palyginimas turinčiųjų ir neturinčiųjų minčių apie savižudybę grupėse

Kategorijų grupės	Kategorijos	Turintieji minčių apie savižudybę, n (%)	Neturintieji minčių apie savižudybę, n (%)	χ^2 (df)	p
Santykis su emocijomis	Emocijų kontrolė	10 (14,9 %)	11 (5,1 %)	5,72 (1)	0,017
	Emocijų patyrimas	4 (6,0 %)	6 (2,8 %)		0,257
Vyriškumo samprata per santykį su kitu	Gelbėtojo vaidmuo	13 (19,4 %)	37 (17,3 %)	0,05 (1)	0,832
	Šeimos turėjimas ir jos aprūpinimas	2 (3,0 %)	34 (15,9 %)	6,49 (1)	0,011
	Gebėjimas suteikti kitiems emocinę paramą	3 (4,5 %)	7 (3,3 %)		0,706
	Ryšys su kitais vyrais per bendrumo jausmą, veiklas, daiktus	1 (1,5 %)	4 (1,9 %)		1.000

Kategorijų grupės	Kategorijos	Turintieji minčių apie savižudybę, <i>n</i> (%)	Neturintieji minčių apie savižudybę, <i>n</i> (%)	χ^2 (<i>df</i>)	<i>p</i>
Vertybės, siejamos su vyriškumu	Atsakomybė	7 (10,4 %)	25 (11,7 %)	0,00 (1)	0,954
	Pagarba kitiems	4 (6,0 %)	18 (8,4 %)	0,15 (1)	0,698
	Kitos vertybinės nuostatos	4 (6,0 %)	23 (10,7 %)	0,85 (1)	0,357
Vyriškumą nusakantys santykio su savimi aspektai	Pasitikėjimas savimi ir tuo, kas esi	7 (10,4 %)	21 (9,8 %)	0,00 (1)	1,000
	Dideli reikalavimai sau	6 (9,0 %)	10 (4,7 %)		0,225
	Savigarba, savivertė ir savirealizacija	5 (7,52 %)	9 (4,2 %)		0,333
Vyriška laikysena	Stoiską laikyseną nusakančios savybės ir pozicijos	9 (13,4 %)	29 (13,6 %)	0,00 (1)	1,000
	Intelektualumas ir orientacija į sprendimus	11 (16,4 %)	15 (7,0%)	4,32 (1)	0,038
	Orientacija į siekimą	6 (9,0 %)	11 (5,1 %)		0,250
	Galios pozicija kitų ir situacijos atžvilgiu	5 (7,5 %)	8 (3,7 %)		0,199
	Asmeninės pozicijos apgynimas	1 (1,5 %)	7 (3,3 %)		0,685
	Gebėjimas prisitaikyti	0 (0 %)	3 (1,4 %)		1,000
	Finansinė gerovė ir tinkamas darbinės veiklos vykdymas	Darbų ir pareigų atlikimas	2 (3,0 %)	12 (5,6 %)	
	Finansinių išteklių užsitikrinimas	3 (4,5 %)	7 (3,3 %)		0,706
Įgimti / fiziniai vyriškumo požymiai	Fizinė stiprybė	19 (28,4 %)	38 (17,8 %)	2,92 (1)	0,087
	Biologinė lytis	9 (13,4 %)	23 (10,7 %)	0,15 (1)	0,701
	Vyro išvaizda	5 (7,5 %)	11 (5,1 %)		0,545
Santykis su vyriškumo sąvoka	Visuomenės sukonstruota vyriškumo sąvoka ir santykis su ja	10 (14,9 %)	15 (7,0 %)	3,03 (1)	0,082
	Vyriškumo sąvokos atmetimas	5 (7,5 %)	5 (2,3 %)		0,620
	Nedidelė sąvokos svarba	1 (1,5 %)	5 (2,3 %)		1,000
	Vyriškumas kaip tapatumo dalis	3 (4,5 %)	2 (0,9 %)		0,090
Kita		6 (9,0 %)	20 (9,3 %)		

Rezultatų aptarimas

Tyrimo rezultatai parodė, kad subjektyvus vyriškumo supratimas yra platus, labai daugelį aspektų apimantis fenomenas, neapsiribojantis stereotipine vyriškumo samprata. Nors tyrimo dalyviai, atsakydami į klausimą, kas jiems yra vyriškumas, dažniau minėjo stereotipines arba dominuojančias vyriškumo normas, tokias kaip emocijų kontrolė, gelbėtojo vaidmuo, pasitikėjimas savimi, dideli reikalavimai sau, tam tikra vyriška laikysena, darbinė veikla ir finansinis stabilumas, kartu išreiškė ir kitokių, asmeninį vyriškumą, kuris jau yra nutolęs nuo tradicinių vyriškumo standartų.

Vyrai minėjo, kad vyriškumas gali būti išreiškiamas per emocijų patyrimą, emocinės paramos teikimą ir gebėjimą prisitaikyti. Vyras, kuris leidžia sau jausti, būti švelnus, kuris yra dėmesingas ir geba užjausti, yra vyriškas. Ši vyriškumo pusė nėra dominuojanti, tačiau egzistuoja, nors ir lieka klausimas, kuriose gyvenimo sferose gali aktualizuotis. Whitehead (2002) teigia, kad privatusis vyrų gyvenimas yra mažiau pažįstamas ir ištyrinėtas, vis dėlto dažniau gilinamasi į viešąją vyrų gyvenimo sferą (kultūriškai visuomenėje priimtos vyriškumo normos, vyrų vaidmenys ir vyriškumo raiška visuomenėje), o ne į privatųjį gyvenimą (vyro vaidmenys šeimoje, vyro asmeniniai santykiai, vyro seksualumas, gebėjimas pasitikėti, būti artimam ir emocionaliam). Gali būti, kad tyrimo dalyviai šią privačiąją vyriškumo dalį atskleidė, nors ir labai nedaug.

Kitas reikšmingas rezultatas – išryškėjusi šeimos ir kitų žmonių svarba vyriškumui. Minėdami šeimą vyrai nurodė, kad vyriškumas yra turėti šeimą ir vaikų, tačiau kartu vyras turi šeimą rūpintis, ją saugoti, tiek aprūpinti finansiškai, tiek palaikyti emociškai. Tai siejasi su Seager ir kt. (2014) atlikto tyrimo rezultatais, pagal kuriuos vaikų turėjimo ir buvimo tėvu svarba labiau pasireiškė tarp vyrų nei tarp moterų, o šeimos darnos, kuri yra laikoma moteriškumo standartu, svarba tarp vyrų ir moterų nesiskyrė. Taigi, atrodo, kad stereotipinis ir redukcinis vyriškumo ir moteriškumo supratimas, pagal kurį vyrai save realizuoja darbe, o moterys – šeimoje, neatspindi tikrovės.

Dar daugiau – vyriškumo supratimas kaip tokio, kuris turi formuoti stiprius artimus santykius su šeima, kartu teikiant šeimai visokeriopą paramą, gali būti atsparumo šaltinis ir mažinti savižudybės riziką.

Lygindami turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų komentarus apie vyriškumą, apskaičiavome, kad statistiškai reikšmingai skiriasi šios kategorijos: turintys minčių apie savižudybę vyrai dažniau minėjo emocijų kontrolę, intelektualumą ir orientaciją į sprendimus. Neturintieji minčių apie savižudybę reikšmingai dažniau minėjo šeimą ir jos aprūpinimą, kaip svarbius vyriškumo aspektus.

Vyrai, *turintys minčių apie savižudybę*, dažniau minėjo emocijų valdymo, ramumo, santūrumo svarbą bei gebėjimą išlaikyti „šaltą protą“ ir nerodyti kylančių jausmų. Taigi šis vyriškumo aspektas, kai siekiama neparodyti vidinių išgyvenimų, gali didinti savižudybės riziką. Dėl tokio elgesio vyras gali sulaukti mažiau emocinės paramos, palaikymo ar kitos aplinkinių pagalbos. Emocijų kontrolės reikšmę savižudybės rizikai rodo ir kiti tyrimai (Galligan et al., 2010; Jacobson et al., 2011).

Tyrimai taip pat atranda, kad nors kalbėjimas apie savo vidinius išgyvenimus ir galėtų būti savižudybės rizikos mažinimo būdas, tačiau iki šiol vyrams nelengva rasti vietas ar kontekstus, kur jie galėtų atsiskleisti, nes daugelyje situacijų tai padarę jie rizikuoja prarasti savo autoritetą, statusą ar įvaizdį (Chandler, 2021). Taigi vien kalbėjimo ar atsiskleidimo skatinimas gali ir neišspręsti problemos, jeigu nėra erdvių, kur tai daryti, todėl reikėtų prevencines priemones nukreipti tiek į vidinių išgyvenimų slėpimo mažinimą, tiek į socialinių kontekstų, kur būtų galima saugiai atsiverti, kūrimą. Norint išsiaiškinti, kokie vyrams saugūs kontekstai galėtų būti Lietuvoje, reikėtų atlikti daugiau mokslinių tyrimų, tačiau kitų valstybių analizės nurodo, kad vyrams yra labiau priimtinos neformalios bendruomeninės paslaugos (Struszczyk et al., 2019).

Turintys minčių apie savižudybę vyrai dažniau minėjo intelektualumą ir orientaciją į sprendimus. Racionalus ir objektyvus mąstymas bei tvirtas sprendimų priėmimas buvo įvardijami kaip veiksniai, atspindintys vyriškumą. Suicidologijos pradininkas E. S. Shneidman (1992/1999) teigia, kad savižudybės tikslas yra „surasti sprendimą krizėje – visa apimančiame [psichologiniame] skausme, dėl kurio žmogus kenčia. Kad suprastume, kodėl galvojama apie savižudybę, turime suprasti psichologines problemas, kurias žmogus šiuo ketinimu siekia išspręsti“ (p. 226). Žmogui, išgyvenančiam psichologinį skausmą, savižudybė gali atrodyti kaip racionalus veiksmas susiklosčiusioje situacijoje, tarsi logiškai ir objektyviai apskaičiuotas sprendimas. Taigi vyras, išgyvenantis stiprų psichologinį skausmą, patiriantis sudėtingus ir stresą keliančius įvykius gyvenime, bandydamas tai spręsti jam įprastu būdu – racionalių mąstymu ir sprendimų priėmimu – gali pradėti galvoti apie savižudybę kaip apie vienintelę išeitį.

Neturintys minčių apie savižudybę vyrai, atsakydami į klausimą, kas jiems yra vyriškumas, dažniau minėjo šeimą ir savo vaidmenį joje: saugotojas, aprūpintojas, finansinės ir emocinės paramos teikėjas. Šis rezultatas rodo, kad toks vyriškumo supratimas yra geresnės savijaautos požymis. Remiantis Joiner (2005) tarpasmenine-psichologine suicidinio elgesio teorija, žmogus pradeda galvoti apie savižudybę, kai išgyvena didelius santykių su kitais sunkumus: jis jaučiasi, kad kitiems yra našta, ir ryšys su aplinkiniais yra sutrikęs. Šio tyrimo rezultatuose atsispindi Joiner (2005) samprata, kuri išskiria ryšio su kitais žmonėmis svarbą. Turintys minčių apie savižudybę vyrai, galvodami apie vyriškumą, gerokai rečiau įvardijo savo artimuosius ir savo santykį su jais, o neturintys minčių apie savižudybę vyrai, galvodami apie vyriškumą, galbūt pasižymėjo stipriau išreikštu ryšio su kitais jausmu.

Vertinant tyrimo ribotumus, galima įvardyti, kad dauguma atsakymų į atvirą klausimą buvo trumpi, lakoniški, todėl tai nėra gili vyriškumo analizė, nors ir parodanti plačią vyriškumo supratimo įvairovę. Renkant tyrimo duomenis buvo siekiama, kad tyrimo imtis bent iš dalies atspindėtų Lietuvos populiacijos sandarą, todėl buvo pasirinktas kvotinės imties sudarymo metodas atsižvelgiant į amžiaus grupę ir gyvenamąją vietą. Tačiau tyrime dalyvavo daugiau jaunų vyrų nei vyresnių, taip pat didesnė tyrimo dalyvių dalis turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir yra dirbantys. Be to, į atvirą klausimą dažniau atsakė vyrai iš didmiesčių, nors kitų demografinių rodiklių (amžius, išsilavinimas) atžvilgiu atsakiusieji ir neatsakiusieji nesiskyrė. Rezultatai gali rodyti daugiau būtent šių vyrų

(jaunesnių, turinčių aukštąjį išsilavinimą vyrų iš didmiesčių) nuomones apie vyriškumą. Be to, didžioji dalis duomenų buvo surinkta internetu, todėl gali būti, kad internetinė anketa nepasiekė vyrų iš ypač pažeidžiamų visuomenės grupių, kuriose interneto naudojimas yra labai ribotas. Popierinėmis anketomis buvo siekiama apklausti vyresnio amžiaus ir kaimo vietovių žmones, tačiau tai buvo asmenys, kurie naudojami įvairiomis socialinėmis ir bendruomeninėmis paslaugomis (pavyzdžiui, regionų kultūros centruose, bibliotekose). Taigi galime manyti, kad nors tyrimo imtis yra gana įvairi gyvenamosios vietos ir amžiaus grupių atžvilgiu, vis dėlto greičiausiai nebuvo pasiektos visos socialinės grupės.

Verta paminėti, kad duomenys buvo renkami COVID-19 pandemijos metu. Per visą duomenų rinkimo laikotarpį buvo įvairių tiek griežtesnių tiesioginio kontakto tarp žmonių apribojimų, tiek karantino sušvelninimų. Tyrimai rodo, kad, nors psichikos sveikata pandemijos metu ir suprastėjo, savižudybės rizika reikšmingai nepadidėjo tiek Lietuvoje (Psichotraumatologijos centro rekomendacijos, 2021), tiek kitose pasaulio valstybėse (Pirkis et al., 2021). Taigi šio tyrimo dalyvių suicidiškumas taip pat neturėtų būti didesnis, negu įprastomis sąlygomis. Nors pandemija ir jos pasekmės paveikė žmonių, ypač pažeidžiamų grupių, psichologinę savijautą (Psichotraumatologijos centro rekomendacijos, 2021; O'Connor et al., 2021), tačiau tai labiau situacinės reakcijos į iškilusius sunkumus ir neturime stipraus pagrindo manyti, kad pandemija galėjo paveikti gilesnes nuostatas ir įsitikinimus, šiuo atveju nuomones apie vyriškumą, dėl to šio neeilinio laikotarpio poveikį rezultatams vertiname kaip minimalų.

Šis tyrimas parodė, kad vyriškumas yra kompleksiškas ir daugiasluoksnis fenomenas. Lietuvos vyrai vyriškumą supranta labai įvairiai, tai rodo, kad vyriškumas yra asmenišką, subjektyvų ir gali aktualizuotis įvairiose gyvenimo sferose. Analizuojant nuomonių apie vyriškumą skirtumus tarp turinčiųjų ir neturinčiųjų minčių apie savižudybę paaiškėjo, kad tam tikros nuostatos dėl vyriškumo gali būti susijusios su didesne savižudybės rizika, tačiau yra ir tokių nuostatų, kurios byloja apie geresnę emocinę savijautą. Vis dėlto svarbu suprasti, kad savižudybės rizika susideda iš daugelio veiksnių ir niekada nebus vienos savižudybės priežasties, dėl to ir vyriškumu negalime paaiškinti visų vyrų savižudybių, tačiau galime bandyti geriau suprasti jo reikšmę ir vaidmenį vyrų savižudybės procese.

Finansavimas

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutartis Nr. S-MIP-21-33.

Literatūra

- Andoh-Arthur, J., Knizek, B. L., Osafo, J., & Hjelmeland, H. (2018). Suicide among men in Ghana: The burden of masculinity. *Death Studies*, 42(10), 658–666. <https://doi:10.1080/07481187.2018.1426655>
- Canetto, S. S. (1997). Gender and Suicidal Behavior: Theories and Evidence. In R. W. Maris, M. M. Silverman, S. S. Canetto (Eds.), *Review of Suicidology* (pp. 138–167). Guilford Press.
- Chandler, A. (2021). Masculinities and suicide: Unsettling ‘talk’ as a response to suicide in men. *Critical Public Health*. <https://doi:10.1080/09581596.2021.1908959>
- Cleary, A. (2012). Suicidal action, emotional expression, and the performance of masculinities. *Social Science & Medicine*, 74(4), 498–505. <https://doi:10.1016/j.socscimed.2011.08.002>

- Coleman, D. (2015). Traditional masculinity as a risk factor for suicidal ideation: Cross-sectional and prospective evidence from a study of young adults. *Archives of Suicide Research, 19*(3), 366–384. <https://doi.org/10.1080/13811118.2014.957453>
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). SAGE publications, Inc.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing, 62*(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics* (4th ed.). Sage Publications Ltd.
- Galligan, S. B., Barnett, R. V., Brennan, M. A., & Israel, G. D. (2010). Understanding the link between gender role conflict, resilience, and propensity for suicide in adolescent and emerging adult males. *International Journal of Men's Health, 9*(3), 201–210. <https://doi.org/10.3149/jmh.0903.201>
- Gelezelyte, O., Dragan, M., Grajewski, P., Kvedaraite, M., Lotzin, A., Skrodzka, ..., Kazlauskas, E. (2021). Factors associated with suicide ideation in Lithuania and Poland amid the COVID-19 pandemic. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000814>
- Grigienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., Rimkevičienė, J., & Gailienė, D. (2022). Gender self-confidence as a protective factor for suicide risk: Analysis of the sample of Lithuanian men. *Frontiers in Psychology, Article 13:863688*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.863688>
- Hoffman, R. M., Borders, L. D. A., & Hattie, J. A. (2000). Reconceptualizing femininity and masculinity: From gender roles to gender self-confidence. *Journal of Social Behavior and Personality, 15*(4), 475–503. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/reconceptualizing-femininity-masculinity-gender/docview/1292269093/se-2?accountid=15307>
- Hunt, K., Sweeting, H., Keogh, M., & Platt, S. (2006). Sex, gender role orientation, gender role attitudes and suicidal thoughts in three generations. A general population study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 41*(8), 641–647. <https://doi.org/10.1007/s00127-006-0074-y>
- Jacobson, C. M., Marrocco, F., Kleinman, M., & Gould, M. S. (2011). Restrictive emotionality, depressive symptoms, and suicidal thoughts and behaviors among high school students. *Journal of Youth and Adolescence, 40*(6), 656–665. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9573-y>
- Joiner, Th. (2005). *Why people die by suicide*. Harvard University Press.
- Jordan, J., McKenna, H., Keeney, S., Cutcliffe, J., Stevenson, C., Slater, P., & McGowan, I. (2012). Providing meaningful care: Learning from the experiences of suicidal young men. *Qualitative Health Research, 22*(9), 1207–1219. <https://doi.org/10.1177/1049732312450367>
- Khan, A. R., Ratele, K., Helman, R., Dlamini, S., & Makama, R. (2020). Masculinity and suicide in Bangladesh. *Omega, 30222820966239*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0030222820966239>
- King, T. L., Shields, M., Sojo, V., Daraganova, G., Currier, D., O'Neil, A., ..., Milner, A. (2020). Expressions of masculinity and associations with suicidal ideation among young males. *BMC Psychiatry, 20*(1), Article 228. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-2475-y>
- Kizza, D., Knizek, B. L., Kinyanda, E., & Hjelmeland, H. (2012). Men in despair: A qualitative psychological autopsy study of suicide in northern Uganda. *Transcultural Psychiatry, 49*(5), 696–717. <https://doi.org/10.1177/1363461512459490>
- Kublickienė, L. (2003). Vyriškų vaidmenų ypatumai dabarties Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai, 120*, 77–86. <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2003.2.5939>
- Månsson, A., Lundin, A., Falkstedt, D., & Hemmingsson, T. (2009). The association between masculinity rank and mortality patterns: A prospective study based on the Swedish 1969 conscript cohort. *Journal of Epidemiology and Community Health, 63*(5), 408–413. <https://doi.org/10.1136/jech.2008.082628>
- Meissner, B., Bantjes, J., & Kagee, A. (2016). I would rather just go through with it than be called a wussy: An exploration of how a group of young South African men think and talk about suicide. *American Journal of Men's Health, 10*(4), 338–348. <https://doi.org/10.1177/1557988314568183>
- O'Neil, J. M. (2013). Gender role conflict research 30 years later: An evidence-based diagnostic schema to assess boys and men in counseling. *Journal of Counseling & Development, 91*(4), 490–498. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2013.00122.x>

- O'Connor, R. C., Wetherall, K., Cleare, S., McClelland, H., Melson, A. J., Niedzwiedz, C. L., ..., Robb, K. A. (2021). Mental health and well-being during the COVID-19 pandemic: Longitudinal analyses of adults in the UK COVID-19 Mental Health & Wellbeing study. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 218(6), 326–333. <https://doi:10.1192/bjp.2020.212>
- Oliffe, J. L., Ogrodniczuk, J. S., Bottorff, J. L., Johnson, J. L., & Hoyak, K. (2012). “You feel like you can't live anymore”: Suicide from the perspectives of Canadian men who experience depression. *Social Science & Medicine*, 74(4), 506–514. <https://doi:10.1016/j.socscimed.2010.03.057>
- Pasaulio sveikatos organizacija (PSO). (2021). *Suicide Worldwide in 2019: Global Health Estimates*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643>
- Pirkis, J., John, A., Shin, S., DelPozo-Banos, M., Arya, V., Analuisa-Aguilar, P., ..., Spittal, M. J. (2021). Suicide trends in the early months of the COVID-19 pandemic: An interrupted time-series analysis of preliminary data from 21 countries. *The Lancet Psychiatry*. [https://doi:10.1016/S2215-0366\(21\)00091-2](https://doi:10.1016/S2215-0366(21)00091-2)
- Pirkis, J., Spittal, M. J., Keogh, L., Mousaferiadis, T., & Currier, D. (2017). Masculinity and suicidal thinking. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(3), 319–327. <https://doi:10.1007/s00127-016-1324-2>
- Psichotraumatologijos centro rekomendacijos. (2021). *Psichikos sveikata COVID-19 pandemijos eigoje*. Paimta iš <https://www.fsf.vu.lt/psichologijos-institutas/psichologijos-instituto-struktura/centrai/vu-traumu-psichologijos-grupe#covid-19>
- Rasmussen, M. L., Haavind, H., & Dieserud, G. (2018). Young men, masculinities, and suicide. *Archives of Suicide Research: Official Journal of the International Academy for Suicide Research*, 22(2), 327–343. <https://doi:10.1080/13811118.2017.1340855>
- Scourfield, J., Jacob, N., Smalley, N., Prior, L., & Greenland, K. (2007). Young people's gendered interpretations of suicide and attempted suicide. *Child and Family Social Work*, 12(3), 248–257. <https://doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00498.x>
- Seager, M., Sullivan, L., & Barry, J. (2014). Gender-related schemas and suicidality: Validation of the male and female traditional gender scripts questionnaires. *New Male Studies*, 3(3), 34–54. <https://newmalestudies.com/OJS/index.php/nms/article/view/151>
- Shneidman, E. S. (1992/1999). A Conspectus of the Suicidal Scenario. In A. A. Leenaars (Ed.), *Lives and Deaths: Selections from the Works of Edwin S. Shneidman* (pp. 223–238). Taylor & Francis.
- Struszczyk, S., Galdas, P. M., & Tiffin, P. A. (2019). Men and suicide prevention: A scoping review. *Journal of Mental Health*, 28(1), 80–88. <https://doi:10.1080/09638237.2017.1370638>
- Šumskaitė, L. (2014). Norminis vyriškumas tėvystės praktikose. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 33–50. <https://doi:10.15388/STEPP.2014.0.2663>
- Tereškinas, A. (2014). Jaunų bedarbių vyrų vyriškumas, (ne)pripažinimas, socialinė atskirtis. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 5(3), 91–108. <https://doi:10.7220/2335-8777.5.3.5>
- Thomson, E. H., & Pleck, J. H. (1995). Masculinity Ideologies: A Review of Research Instrumentation on Men and Masculinities. In R. F. Levant, W. S. Pollack (Eds.), *A New Psychology of Men* (pp. 129–163). Basic Books.
- van Spijker, B. A., Batterham, P. J., Calear, A. L., Farrer, L., Christensen, H., Reynolds, J., & Kerkhof, A. J. (2014). The suicidal ideation attributes scale (SIDAS): Community-based validation study of a new scale for the measurement of suicidal ideation. *Suicide & Life-threatening Behavior*, 44(4), 408–419. <https://doi:10.1111/sltb.12084>
- Whitehead, S. M. (2002). *Men and Masculinities*. Polity Press.
- Wong, Y. J., Ho, M.-H. R., Wang, S.-Y., & Miller, I. S. K. (2017). Meta-analyses of the relationship between conformity to masculine norms and mental health-related outcomes. *Journal of Counseling Psychology*, 64(1), 80–93. <https://doi:10.1037/cou0000176>